

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL ENFORCEMENT LAW**

УДК 343.9 (477)

DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-32

**НАСИЛЬНИЦЬКИЙ ЗЛОЧИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
(ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, КЛАСИФІКАЦІЯ)**

Пащенко Є. М.,

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4,
e-mail: enp_urist@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7178-0601>

АНОТАЦІЯ: у статті розглядаються основні наукові підходи, які існують в кримінальному праві та кримінології щодо визначення поняття та ознак насильницького злочину. Автором визначаються основні кримінологічні ознаки цього виду злочинів. Такими ознаками є: умисний характер діяння; підвищена суспільна небезпека; об'єктом злочинного насильницького посягання є суспільні відносини, які забезпечують фізичні блага особи (життя та здоров'я), які охороняються законом про кримінальну відповідальність; способи посягання можуть бути як у формі фізичного, так і психічного насильства; в основі конфлікту лежать міжособистісні стосунки винного та потерпілого. Військові насильницькі злочини відрізняє і те, що вони одночасно посягають на життя і здоров'я особи та встановлений порядок проходження військової служби. Особливості має також і суб'єкт цих злочинів.

Надається авторське визначення поняття насильницького злочину військовослужбовців. Наголошується на тому, що хоча ці злочини і кваліфікуються за загальними нормами законодавства про кримінальну відповідальність вони мають свою окрему кримінологічну характеристику, яка повинна бути урахована при здійсненні запобіжної діяльності.

Методи: При підготовці статті використовувалися діалектичний, догматичний, формально-юридичний, системно-структурний та окремі соціологічні методи наукового дослідження. Діалектичний метод дозволив сформулювати авторське поняття насильницького злочину військовослужбовців. Догматичний та формально-юридичний методи застосовано під час аналізу змісту кримінально-правових норм і норм інших галузей права, якими передбачається встановлення різних видів юридичної відповідальності за протиправні насильницькі форми поведінки військовослужбовців, а також при розробці пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства в сфері запобігання насильницьким злочинам військовослужбовців. Системно-структурний метод застосовано при проведенні класифікацій кримінального насильства, насильницьких злочинів військовослужбовців, осіб, що вчиняють військові насильницькі злочини. Соціологічні методи дозволили отримати та обробити науково важливу соціологічну інформацію про стан злочинності військовослужбовців та осіб, які вчиняють ці злочини.

Результати і висновки. Встановлено, що насильницькі злочини військовослужбовців мають свою окрему кримінологічну характеристику і відрізняються від інших насильницьких злочинів особливостями особистості злочинця, мотивацією, детермінацією і іншими кримінологічними ознаками. Ці особливості повинні бути ураховані при розробці і застосуванні заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання такому виду злочинів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: насильство, насильницький злочин, злочинність військовослужбовців, мотивація злочинів, особистість злочинця, запобігання злочинності.

НАСИЛЬСТВЕННОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ (ПОНЯТИЕ, ПРИЗНАКИ, КЛАССИФИКАЦИЯ)

Пашченко Е. Н.,

аспирант кафедры
уголовно-правовых дисциплин
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина,
г. Харьков, 61022, площадь Свободы 4,
e-mail: enp_urist@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7178-0601>

АННОТАЦИЯ: в статье рассматриваются основные научные подходы, которые существуют в уголовном праве и криминологии по определению понятия и признаков насильственного преступления. Автором определены основные криминологические признаки такого вида преступлений. Такими признаками являются: умышленный характер деяния; повышенная общественная опасность; объектом преступного насильственного посягательства выступают общественные отношения, которые обеспечивают физические блага лица (жизнь и здоровье) и охраняются законом об уголовной ответственности; способы посягательства могут быть как в форме физического, так и психического насилия; в основе конфликта лежат межличностные отношения виновного и потерпевшего. Военские насильственные преступления отличает и то, что они одновременно посягают на жизнь и здоровье лица и установленный порядок прохождения военной службы. Особенности имеет также и субъект этих преступлений.

Дается авторское определение понятия насильственного преступления военнослужащих. Указывается на то, что, хотя эти преступления и квалифицируются по общим нормам законодательства об уголовной ответственности, они имеют свою отдельную криминологическую характеристику, которая должна учитываться при осуществлении деятельности по предотвращению этих преступлений.

Методы: При подготовке статьи использовались диалектический, догматический, формально-юридический, системно-структурный и отдельные социологические методы научного исследования. Диалектический метод позволил сформулировать авторское понятие насильственного преступления военнослужащих. Догматический и формально-юридический методы применялись во время анализа содержания уголовно-правовых норм и норм других отраслей права, которыми предусматривается установление разных видов юридической ответственности за противоправные насильственные формы поведения военнослужащих, а также при разработке предложений по усовершенствованию действующего законодательства в сфере предотвращения насильственных преступлений военнослужащих. Системно-структурный метод применялся при осуществлении классификаций преступного насилия, насильственных преступлений военнослужащих, лиц, которые совершают воинские насильственные преступления. Социологические методы позволили получить и обработать важную в научном плане социологическую информацию о состоянии преступности военнослужащих и лиц, которые совершают эти преступления.

Результаты и выводы. Установлено, что насильственные преступления военнослужащих имеют свою отдельную криминологическую характеристику и отличаются от других насильственных преступлений особенностями личности преступника, мотивацией, детерминацией и другими криминологическими признаками. Эти особенности должны учитываться при применении мер общесоциального, специально-криминологического и индивидуального предотвращения такого вида преступлений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: насилие, насильственное преступление, преступность военнослужащих, мотивация преступлений, личность преступника, предотвращение преступлений.

VIOLENT CRIME OF MILITARY SERVICEMEN (NOTION, SIGNS, CLASSIFICATION)

Yevhen Pashchenko,

PhD student of the department
of criminal law disciplines
of Law Faculty
of V.N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Freedom Square 4,
e-mail: enp_urist@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7178-0601>

ANNOTATION: The article deals with the basic scientific approaches that exist in criminal law and criminology to define the concept and signs of violent crime. The author identifies the main criminological signs of this type of crime. Such signs are: intentional nature of the act; increased social danger; the object of criminal violent encroachment is public relations, which provide for the physical well-being of individuals (life and health) protected by criminal law; methods of encroachment can be in the form of both physical and mental abuse; conflict is based on interpersonal relationships between the perpetrator and the victim. Military violent crimes are also distinguished by the fact that they simultaneously affect the life and health of the individual and the established order of military service. The subject of these crimes is also peculiar.

In the article the author defines the notion of violent crime of military servicemen. It is emphasized that although these crimes are qualified under the general rules of the legislation of criminal responsibility, they do have their separate criminological characteristics, which should be taken into account when carrying out preventive activities.

Methods: Dialectical, dogmatic, formal-legal, systemic-structural and separate sociological methods of scientific research were used in the preparation of the article. The dialectical method made it possible to formulate the author's notion of violent crime by military servicemen. Dogmatic and formal-legal methods have been used in the analysis of the content of criminal and other branches of law, which provide for the establishment of various types of legal responsibility for unlawful violent forms of behavior of military servicemen, as well as in the development of proposals for improving the current legislation in the field of prevention of violent offences of military servicemen. The systemic-structural method has been applied in the classification of criminal violence, violent crimes of military personnel, perpetrators of military violent crimes. Sociological methods have made it possible to obtain and process scientifically important sociological information about the state of crime made by military servicemen and perpetrators of military crimes.

Results and conclusions. It is established that violent crimes of military servicemen have their own separate criminological characteristics and differ from other violent crimes by features of the offender's personality, motivation, determination and other criminological features. These features should be taken into account in the development and implementation of measures of general-social, special-criminological and individual preservation of this type of crimes.

KEY WORDS: crimes of military servicemen, crimes motivation, crime preservation, personality of the offender, violence, violent crime.

Постановка проблеми. В розбудові правової, незалежної і демократичної держави важливою складовою для України є оборона, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Згідно зі ст. 17 Конституції України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності покладаються на Збройні Сили України. В умовах неоголошеної збройної агресії Російської Федерації проти України гостро постають питання забезпечення військової дисципліни, стабільного правопорядку та бойової готовності, як у підрозділах Збройних Сил України, так і інших військових формуваннях, створених відповідно до законів України.

Актуальність. Одним із напрямів забезпечення правопорядку у силовому військовому блоці України є запобігання саме насильницькій злочинності військовослужбовців, яка складається з двох видів: загальнокримінальна насильницька злочинність військовослужбовців та військова насильницька злочинність. Її небезпечність полягає в тому, що злочини, які її характеризують одночасно посягають на життя і здоров'я особи і на встановлений порядок проходження військової служби.

Протидія цим злочинам є важливим напрямком стратегії зниження рівня насильства в суспільстві. Успішність зазначеної діяльності з боку правоохоронних органів держави значною мірою залежить від теоретичних кримінологічних розробок запобігання цьому виду злочинності військовослужбовців і вдосконаленню діючого кримінального законодавства в цій сфері та практиці його застосування. Саме це і обумовлює актуальність даної роботи.

Метою роботи є надання визначення поняття насильницького злочину військовослужбовців та встановлення його основних кримінологічних ознак, а також здійснення кримінологічної класифікації насильницьких злочинів військовослужбовців, яка здійснюється за різними підставами. Для виконання даної мети слід вирішити наступні **завдання**:

- на підставі сучасних досліджень у відповідній сфері визначити основні об'єктивні та суб'єктивні ознаки насильницьких злочинів;

- надати авторське визначення поняття військового насильницького злочину;

- здійснити кримінологічну класифікацію військових насильницьких злочинів.

Огляд праць з даної проблематики. У кримінально-правовій науці проблема військових злочинів була об'єктом досліджень таких вчених, як З.М. Абдуллаєв, В.М. Білоконєв, В.К. Гришук, С.Ф. Денисов, О.О. Житний, В.І. Касинюк, А.Р. Мухамеджанова, В.О. Навроцький, М.І. Панов, А.А. Тер-Акопов, В.Д. Спасович, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, О.П. Чебишев-Дмитрієв та інших. Кримінологічні проблеми військових злочинів досліджувалися в роботах О.М. Артеменка, А.І. Васильєва, Б.П. Ганьба, О.Б. Ганьба, А.В. Гаркуші, В.В. Голіни, І.М. Даньшина, Т.А. Денисової, О.М. Джужі, А.Ф. Зелінського, Д.В. Казначеевої, М.І. Карпенка, М.Г. Колодяжного, О.М. Литвинова, В.В. Лунєєва, Ф.Ф. Макавчука, М.І. Мельника, Є.А. Моргуленка, Є.Б. Пузирєвського, В.П. Сальникова, С.В. Степашина, В.Л. Стратонова, Є.Л. Стрельцова, М.С. Туркота, О.М. Храмцова та інших. Але роботи даних вчених були присвячені, в першу чергу, військовим злочинам, які містяться в окремому розділі Особливої частини законодавства про кримінальну відповідальність. Слід зазначити, що військовослужбовцями можуть бути вчинені як загальнокримінальні, так і військові насильницькі злочини.

Виклад основного матеріалу. Саме насильство (фізичне або психічне) має важливе значення для встановлення характеру вчиненого злочину, віднесення його до категорії насильницьких. Перед тим, як приступити до визначення ознак насильницьких злочинів військовослужбовців проаналізуємо основні наукові підходи до визначення насильницької злочинності як окремого кримінологічного виду злочинності. Аналіз цих підходів дозволив зробити висновок про те, що доволі неоднозначно

визначаються поняття насильницького злочину в кримінальному праві та кримінології і встановлюються важливі об'єктивні та суб'єктивні ознаки такого злочину. Ми підтримуємо думку Л. Д. Гаухмана, який зазначає, насильницький злочин має значення як для кримінального права, так і для кримінології разом з кримінально-виконавчим правом. Він вважає, що насильницькі злочини мають безліч ознак, що призводить до складнощів у наданні загального визначення поняття насильницького злочину [1, с. 16].

В науці кримінального права і кримінологічній науці відсутній єдиний підхід щодо визначення ознак насильницького злочину. Одні вчені вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити тільки злочини, які мають безпосереднім об'єктом особу. Інші вважають, що до них відноситься і злочини, основним безпосереднім об'єктом яких є не тільки особа, наприклад, розбій, вимагання тощо. Треті взагалі вважають, що термін насильницький злочин слід замінити на агресивний злочин, як термін більш широкий і такий, що охоплює злочини, пов'язані з нанесенням різноманітної шкоди не тільки особі, а й іншим об'єктам.

Разом з тим, кримінально-правові та кримінологічні дослідження дозволили в цілому визначити коло злочинів, які слід відносити до насильницьких. Однак різні підходи до визначення поняття насильства, його видів та конкретних проявів не дозволяють остаточно вирішити цю проблему. Так А.І. Алексєєв наголошує, що центральною ознакою насильницького злочину виступає наявність насильства над жертвою, яке слід розуміти як протиправне застосування сили, такий вплив на особу, який вчиняється проти волі останньої. До насильницької злочинності він відносить діяння, які посягають на різні об'єкти, але пов'язані єдиною мотивацією (насильницькою або агресивно-насильницькою). При цьому мається на увазі і насильство «інструментальне» (наприклад, спрямоване на грабіж) і насильство як самоціль (наприклад, мордування потерпілого) [2, с. 229].

В.М. Бурлаков та В.П. Сальников вважають, насильницькі злочини – це велика група злочинів, в яких фізичне та психічне насильство над потерпілим виступає як способом їх вчинення, так і засобом досягнення злочинної мети [3, с. 262]. Тобто дослідники наголошують на тому, що кримінальне насильство є не тільки об'єктивною характеристикою злочину, а і характеризує його суб'єктивні ознаки. Їх підтримує Долгова А.І., яка зазначає, що при вчиненні насильницьких злочинів насильство елементом мотивації, а не просто засобом досягнення мети. І тому, на підставі цього до насильницьких злочинів не включаються розбій, грабіж, захоплення заручників, тероризм і низка інших діянь, де знаходить прояв так зване інструментальне насильство, тобто таке, що застосовується виключно як засіб досягнення, наприклад, політичної, корисливої мети [4, с. 439].

Зелінський А.Ф. пропонує відмовитись взагалі від терміну «насильницький злочин» і пропонує замінити його на «агресивний злочин». До цієї категорії він включає не тільки суспільно небезпечні діяння, які посягають на особу, а й інші злочини, які наносять шкоду, наприклад, так званий вандалізм. На думку вченого, агресивними злочинами визнаються передбачені кримінальним законодавством дії, які виражають деструктивні (руйнівні) тенденції винних осіб, які мотивовані ворожістю та ненавистю до людей, суспільства, речам, природі і переслідують мету заподіяння їм шкоди [5, с. 172].

Ми підтримуємо позицію про те, що не можна визнавати насильницькими злочинами лише ті, які в якості безпосереднього об'єкту злочину мають життя і здоров'я особи. Формальне визнання в якості основного безпосереднього об'єкту злочину інших цінностей, окрім життя і здоров'я особи не свідчить про те, що злочин не має насильницької спрямованості.

Усі без виключення дослідники проблеми кримінального насильства визнають, що саме фізичне і психічне насильство є фундаментальною ознакою цих злочинів. Але разом з тим, надаються різні характеристики таких суспільно небезпечних діянь. Так, Л.Д. Гаухман розглядає насильницькі злочини як самостійну групу, що характеризується специфічними ознаками і які посягають лише на особу шляхом умисного застосування насильства, спроби його застосування або погрози насильством [6, с. 42-43].

В. В. Лунєєв наголошує на тому, що насильницькі злочини відрізняються від інших саме наявністю ознак фізичного чи психічного насильства над жертвою. Такі злочини можуть бути лише умисними. Тому до них не можна відносити вбивство з необережності, тому останнє за своїм змістом відноситься до порушень правил безпеки, внаслідок яких наноситься шкода з необережності, в тому числі і настає смерть потерпілого [7, с. 193]. Ми абсолютно підтримуємо таку позицію. Кримінальне насильство у правовому і соціальному сенсі не може бути необережним. Воно має усвідомлений, конкретно визначений і небезпечний характер. Саме ця ключова ознака насильницького злочину відрізняє його від інших випадків протиправного заподіяння шкоди іншій людині.

Немає єдності думок у науковців і щодо переліку насильницьких злочинів. Одні відносять до насильницьких злочинів тільки умисні злочини проти життя, усі види тілесних ушкоджень, мордування та звалтування. Інші вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити хуліганство, розбій, насильницький грабіж. Треті до насильницьких злочинів відносять всі кримінально карані діяння, які вчиняються за допомогою фізичного насильства або психічного примусу у вигляді погрози застосування насильства.

С.М. Іншаков до насильницьких злочинів відносить лише вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, зґвалтування, насильницькі дії сексуального характеру, побої, мордування, захоплення заручників, викрадення людини, примушування до вилучення органів та тканин людини до трансплантації незаконне позбавлення волі, тероризм, посягання на життя співробітника правоохоронного органу, застосування насильства відносно представника влади [8, с. 145].

У свою чергу, Ю. М. Антонян під насильницькими злочинами розуміє передбачені кримінальним законом умисні фізичні дії, які спричиняють фізичну шкоду особі, а також погрози нанесення такої або будь-якої іншої шкоди, примусовий вплив на людину, її утиснення, порушення особистої недоторканості. Наслідком насильства може бути позбавлення життя, шкода соматичному або психічному здоров'ю, честі, гідності та свободі індивіда, небажаної для нього зміни соціального статусу [9, с. 54].

А.Г. Кальман під насильницькою злочинністю розуміє сукупність умисних злочинів, які вчиняються шляхом застосування фізичної сили або погрози її застосування і спрямованих на втручання у фізичну або психічну цілісність жертви, які мають на меті позбавлення життя людини або заподіяння шкоди її здоров'ю, фізичній свободі, тілесній недоторканості [10, с. 123].

М. І. Панов під насильницькими злочинами (в широкому сенсі слова) розуміє умисні злочини, які посягають на фізичні блага особи (життя, здоров'я, тілесну недоторканість), нормальне функціонування психіки людини, особисту свободу й інші блага особи, які вчиняються шляхом фізичного (або) та психічного насильства. Він вважає, що об'єктивними ознаками насильницьких злочинів є перед усім способи їх вчинення – фізичне та психічне насильство. Терміни, які застосовує законодавець є різними: «насильство», «фізичне насильство», «насильство, небезпечне (або не небезпечне) для життя або здоров'я», «погроза насильством», однак всі вони відображають такі явища реальної дійсності, як фізичне та психічне насильство, які мають притаманні лише їм ознаки, які свідчать про специфічні риси злочинів [11, с. 11].

На наш погляд, насильницький злочин завжди характеризується двома обов'язковими ознаками: він повинен бути діянням злочинним, тобто суспільно небезпечним та протиправним, та супроводжуватися насильством або погрозою застосування насильства (при цьому важливо, щоб злочинним було діяння в цілому. Виділяють п'ять істотних ознак, які характеризують насильницький злочин. До них відносяться:

- 1) умисний характер діяння;
- 2) підвищена суспільна небезпека;
- 3) об'єктом злочинного насильницького посягання є суспільні відносини, які забезпечують фізичні блага особи (життя та здоров'я), які охороняються законом про кримінальну відповідальність;
- 4) способи посягання можуть бути як у формі фізичного, так і психічного насильства;
- 5) в основі конфлікту лежать міжособистісні стосунки винного та потерпілого.

Головними є три основні ознаки насильницького злочину:

- 1) ознака, яка характеризує об'єктивну сторону злочину – насильство (його фактичне застосування або психічне насильство – погроза застосування насильства);
- 2) ознака, яка характеризує суб'єктивну сторону злочину – вина у формі умислу;
- 3) ознака, яка характеризує об'єкт насильницьких злочинів – суспільні відносини, які забезпечують фізичне здоров'я, тілесну недоторканість, життя людини (при цьому цей об'єкт може бути як основним, так і додатковим).

Злочини які не відповідають хоча б одній з вказаних ознак не відносяться до категорії насильницьких. Таким чином до насильницьких злочинів відносяться:

- злочини проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності: умисні вбивства: просте, при обтяжуючих, при пом'якшуючих обставинах; доведення до самогубства; умисне нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, тому числі і при пом'якшуючих обставинах, погроза вбивством, погроза знищення майна загальнонебезпечним способом, побої і мордування, катування, незаконне позбавлення волі або викрадення людини, захоплення заручників, незаконне поміщення в психіатричний заклад;

- насильницькі злочини, які посягають на державу, громадську безпеку, громадський порядок та порядок управління: тероризм; диверсія; напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення; погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали; злісне хуліганство; насильницькі злочини проти представників влади, інших службових осіб та осіб, які виконують свої професійні обов'язки: примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків; посягання на життя державного чи громадського діяча; опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві; погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу; погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча; посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця; погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок; погроза або насильство щодо судді, народного

засідателя чи присяжного; посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; дії, що дезорганізують роботу виправних установ; погроза або насильство щодо захисника чи представника особи; посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги; деякі військові злочини, як пов'язані із застосуванням фізичного або психічного насильства до військових службових осіб;

- насильницькі злочини представників влади або інших службових осіб: перевищення влади або службових повноважень, що супроводжується насильством; катування, що вчинене працівниками правоохоронних органів; примушування давати показання; перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень;

- насильницькі статеві злочини: зґвалтування; сексуальне насильство; примушування до вступу в статевий зв'язок.

Слід зазначити, що всі ці види злочинів можуть бути вчинені і військовослужбовцями. В окремих з них такі особи є спеціальними суб'єктами, які відповідають в конкретно передбачених законом про кримінальну відповідальність випадках.

Дослідниками даної проблеми в цілому правильно визначені ознаки насильницького злочину. Але разом з тим, ними приділяється в основному увага їх об'єктивним (зовнішнім обставинам). Така увага майже відсутня стосовно внутрішніх (суб'єктивних) ознак такого виду злочинів. Нами підтримується позиція О.М. Храмцова, який наголошує, що насильницький злочин має наступні ознаки:

1) об'єктом насильницького злочину є життя, здоров'я, фізична та психічна недоторканість іншої особи (вони можуть бути як основним так і додатковим об'єктом цих злочинів);

2) способом вчинення насильницького злочину може бути як фізичне так і психічне насильство;

3) ці злочини вчиняються поза або всупереч волі потерпілої особи;

4) насильницькі злочини характеризуються ворожою, інструментальною та негативистською мотивацією;

5) наслідками цих злочинів є фізична, психічна шкода або реальна можливість заподіяння такої шкоди;

б) насильницькі злочини можуть бути вчинені лише умисно.

На його думку, під насильницьким злочином розуміється суспільно небезпечне, кримінально протиправне умисне діяння, яке посягає безпосередньо або разом і з іншими об'єктами на життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканість особи шляхом застосування фізичного (або) та психічного насильства поза або всупереч волі потерпілої особи, яке вмотивоване ворожою, інструментальною та негативистською мотивацією і спричиняє фізичну (або) та психічну шкоду або ставить під загрозу нанесення такої шкоди іншій особі [12, с. 52]. Це визначення є майже єдиним, в якому фігурує така важлива суб'єктивна ознака насильницького злочину, як мотивація. Під мотивацією в цьому випадку, слід розуміти певні групи мотивів, які об'єднані за природою виникнення та змістом. Таке визначення дозволяє віднести до насильницьких злочинів не тільки злочини проти життя і здоров'я, а і окремі злочини проти власності, службові злочини, а також військові злочини та інші злочини військовослужбовців.

Користуючись цим визначенням, ми можемо надати наступне визначення поняття загальнокримінального насильницького злочину військовослужбовців – це суспільно небезпечне, кримінально протиправне умисне діяння, яке посягає безпосередньо або разом і з іншими об'єктами на життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканість особи шляхом застосування фізичного (або) та психічного насильства поза або всупереч волі потерпілої особи, яке вмотивоване ворожою, інструментальною та негативистською мотивацією і спричиняє фізичну (або) та психічну шкоду або ставить під загрозу нанесення такої шкоди іншій особі і вчиняється військовослужбовцями.

В свою чергу, насильницьким військовим злочином слід визнавати суспільно небезпечне, кримінально протиправне діяння, яке посягає одночасно на порядок несення військової служби і на життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканість особи шляхом застосування фізичного та (або) психічного насильства поза або всупереч волі потерпілої особи, яке вмотивоване ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією і спричиняє фізичну та (або) психічну шкоду або ставить під загрозу застосування такої шкоди іншій особі.

Зупинимося на особливостях мотивації цих злочинів. Ворожа мотивація характеризується мотивами ворожнечі та ненависті до потерпілого. Як правило, такого роду злочинній поведінці передують серйозний конфлікт (тривалий чи не тривалий) між винною особою та потерпілим. Інструментальна мотивація має місце у випадках вчинення корисливо-насильницьких злочинів, хуліганства та інших злочинних дій. Негативистська мотивація обумовлена психологічним станом злочинця, який вчиняє протиправні дії не маючи на початку бажання нанести шкоду конкретній особі. Урахування виду мотивації, її механізму дозволяє встановити всі обставини, які повинні бути ураховані при призначенні винним кримінального покарання та розробці заходів індивідуального запобігання таким злочинам.

В законодавстві про кримінальну відповідальність України по-різному визначаються ознаки фізичного та психічного насильства у військових насильницьких злочинах: тяжкі наслідки; побої; тілесні ушкодження; середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження; смерть потерпілого; загибель потерпілого; загибель людей; загибель кількох осіб; пов'язані з умисним вбивством. Як ми бачимо це в першу чергу, наслідки саме фізичного кримінального насильства військовослужбовців. У розділі Кримінального кодексу, який передбачає відповідальність за військові злочини термін насильство вживається по-різному: «вчинення насильницьких дій», «вчинення іншого насильства», «насильство або жорстоке поводження», «погане поводження або особлива жорстокість», «вчинення дій, які мають характер знущання або глумління».

Цей злочин відрізняється окремими кримінологічними ознаками, основною з яких є саме особа злочинця (суб'єкт). До осіб які вчиняють такі злочини відносяться:

- 1) військовослужбовців Збройних Сил України;
- 2) військовослужбовці Служби безпеки України;
- 3) військовослужбовці прикордонної служби України;
- 4) військовослужбовці Національної гвардії України;
- 5) військовослужбовці інших військових формувань, які утворюються у відповідності із

законодавством України;

- 6) військовослужбовці Державної спеціальної служби транспорту;
- 7) військовослужбовці Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- 8) військовозобов'язані, які призвані на військові збори.

Окремими науковцями до осіб, які вчиняють ці злочини відносяться і працівники національної поліції під час введення на територію України воєнного стану або оголошення особливого періоду [13, с. 190].

Перейдемо тепер до класифікації насильницьких злочинів безпосередньо військовослужбовців. Особливостями цих злочинів є те, що вони окрім шкоди життю та здоров'ю особи, її фізичній та психічній недоторканості наносять шкоду і іншим цінностям, які охороняються законом про кримінальну відповідальність. Згідно зі ст. 401 КК України, військовими злочинами визнаються злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. Тобто ці злочини одночасно посягають на встановлений порядок несення і проходження військової служби і фізичну та психічну недоторканість потерпілої особи. Від таких злочинів можуть постраждати як інші військовослужбовці, так і цивільні особи. Особливостями цих злочинів є їх двооб'єктовість і спеціальна протиправність, яка обумовлена порушенням одночасно і закону про кримінальну відповідальність і статутів Збройних сил України.

Кримінологічна класифікація на відміну від кримінально-правової будується за комплексною підставою, яка включає різноманітні елементи кримінологічної характеристики: особистість злочинця, мотиви, характеристику жертви злочину тощо. Перед тим як дати кримінологічну класифікацію насильницьких військових злочинів слід наголосити, що ці злочини можуть бути лише умисними і характеризуватися фізичним або психічним насильством і відповідною насильницькою мотивацією. Всі інші злочини, на наш погляд, не можна відносити до насильницьких злочинів військовослужбовців, бо вони не відповідають вказаним обов'язковим ознакам.

Автором вважається, що такою класифікацією є наступна:

- злочини проти життя і здоров'я, честі та гідності військовослужбовців: порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання, порушення правил несення прикордонної служби, порушення правил несення бойового чергування, порушення статутних правил внутрішньої служби, злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні;

- злочини проти життя і здоров'я, честі та гідності інших осіб: насильство над населенням у районі воєнних дій, погане поводження з військовополоненими, мародерство; насильницькі злочини проти військових начальників: непокора; опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, погроза або насильство щодо начальника; насильницькі злочини військових начальників: перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Ця класифікація не повністю досконалою, але вона дозволяє виділити дві основні групи військових насильницьких злочинів, які різняться між собою саме за комплексною кримінологічною підставою.

Висновки. Підводячи підсумки слід зазначити наступне:

- насильницька злочинність військовослужбовців є складовою частиною насильницької злочинності в нашій країні;
- вона складається з двох видів: загальнокримінальна насильницька злочинність військовослужбовців та військова насильницька злочинність;

- її небезпечність полягає в тому, що злочини, які її характеризують одночасно посягають на життя і здоров'я особи і на встановлений порядок проходження військової служби;
- поняття насильницького злочину взагалі в поняття насильницького злочину військовослужбовців зокрема повинно мати в собі характеристики як його об'єктивних, так і суб'єктивних ознак;
- кримінологічна класифікація насильницьких злочинів військовослужбовців повинна здійснюватися за комплексною підставою, яка включає в себе різноманітні елементи кримінологічної характеристики: особистість злочинця, мотиви, характеристику жертви злочину тощо;
- хоча ці злочини інколи кваліфікуються за загальними нормами законодавства про кримінальну відповідальність вони мають свою окрему кримінологічну характеристику і відрізняються від інших загальнокримінальних насильницьких злочинів особливостями особистості злочинця, мотивацією, детермінацією і іншими кримінологічними ознаками. Ці особливості повинні бути ураховані при розробці і застосуванні заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання такому виду злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаухман Л.Д. Насилие как средство совершения преступления: монография. Москва: Юридическая литература, 1974. 167 с.
2. Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. Москва: Издательство «Щит-М», 1998. 248 с.
3. Криминология: учебник для юрид. вузов / под редакцией В.Н. Бурлакова, В.П. Сальникова. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургская Академия МВД России, 1998. 576 с.
4. Криминология: учебник для юрид. вузов / под общей редакцией А.И. Долговой. Москва: Инфра-М-Норма, 1997. 784 с.
5. Зелинский А.Ф. Криминальная психология: монография. Киев: Юринком Интер, 1999. 240 с.
6. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами: монография. Москва: Юридическая литература, 1969. 120 с.
7. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции: монография. Москва: Норма, 1997. 525 с.
8. Иншаков С.М. Криминология: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. Москва: Юриспруденция, 2000. 525 с.
9. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. Москва: «Логос», 2004. 448 с.
10. Кальман А.Г., Христич И.А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь / под общей редакцией В.В. Голины. Харьков: Издательство ООО ТО «Гимназия», 2005. 272 с.
11. Панов Н.И. Квалификация насильственных преступлений: монография. Харьков: Юридический институт, 1986. 54 с.
12. Храмов О.М. Щодо видів насильницьких злочинів. *Держава і регіони*. 2009. № 2. Серія «Право». С. 49-53.
13. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2018. 328 с.

REFERENCES

1. Gaukhman L.D. Violence as a mean of committing a crime: a monograph. Moscow: Jurid. lit., 1974. 167 p.
2. Alekseev A.I. Criminology. Lecture course. Moscow: Publishing house Shield-M, 1998. 248 p.
3. Criminology: a textbook for law universities / ed. by V.N. Burlakov, V.P. Salnikov. St. Petersburg: St. Petersburg Acad. of Ministry of Internal Affairs of Russia, 1998. 576 p.
4. Criminology: textbook. for law universities / under com. ed. of A.I. Dolgova. Moscow: Infra-M-Norma, 1997. 784 p.
5. Zelinsky A.F. Criminal Psychology: a monograph. Kiev: Jurinkom Inter, 1999. 240 p.
6. Gaukhman L.D. Fighting violent infringement: A Monograph. Moscow: Jurid. lit., 1969. 120 p.
7. Luneev V.V. Crime of the XX-th century. Worldwide, regional and Russian trends: a monograph. Moscow: Norma, 1997. 525 p.
8. Inshakov S.M. Criminology: textbook / ed. by V.N. Kudryavtsev, V.E. Eminov. Moscow: Jurisprudence, 2000. 525 p.
9. Antonyan Yu.M. Criminology. Selected lectures. Moscow: Logos, 2004. 448 p.
10. Kalman A.G., Khristich I.A. The conceptual apparatus of modern criminology. Terminological Dictionary / under the com. ed. of V.V. Golina. Kharkov: Publishing House LLC Gymnasium, 2005. 272 p.
11. Panov N.I. Qualification of violent crimes: a monograph. Kharkov: Law Institute, 1986. 54 p.
12. Khramtsov O.M. About species of violent crimes. State and Regions. 2009. No. 2. The Law series. P. 49-53.
13. Kharitonov S.O. Criminal-law responsibility for military crimes in criminal law of Ukraine: a monograph. Kharkiv: Law, 2018. 328 p.